

JÁMIYETLIK HÁM EKONOMIKALÍQ ILIMLER

Tariyx. Huqıqtanıw

QORAQALPOQ XALQINING ZAMONAVIY NIKOH TO'YI MAROSIMLARINING TARIXIY-ETNOGRAFIK TAHLILI

B.K.Bekjanova – *tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori*
Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: nikoh, oila, to'y, urf-odat, marosim, vorisiylik, zamonaviylik, transformatsiyalashuv.

Ключевые слова: брак, семья, обычаи и обряды, традиции, свадьба, приемственность, современность, трансформация.

Key words: marriage, family, customs and rituals, traditions, wedding, succession, modernity, transformation.

Nikoh to'ylari oilaviy turmush va ma'naviy madaniyatining tarkibiy qismi bo'lib, uning ishtirokchilari tomonidan murakkab urf-odat va marosimlar bajarilgan. Oila qurish davomida o'tkaziladigan urf-odat va marosimlarning ko'pligi va turli ko'rinishga egaligi, ushbu marosimlarning xalq tasavvurida qanchalik muhim o'rin egallaganligini ko'rsatib beradi. Nikoh to'yi inson hayotidagi bir yosh initsiatsiyasidan ikkinchi yosh initsiatsiyasiga, yangi ijtimoiy statusga o'tganligini va oila kabi muqaddas dargohni barpo bo'lishi bilan bog'liq muhim voqelikni nishonlash bilan bog'liq xursandchilik va shodiyonalik bo'libgina qolmasdan, qoraqalpoq xalqining asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribalari, turmush ko'nikmalari, ishonch-e'tiqodlari va falsafiy qarashlarini o'zida mujassam etgan bo'lib, milliy ma'naviyatning ajralmas qismiga aylangan. Ularning aksariyati o'z kelib chiqishiga ko'ra, ibtidoiy diniy qarashlar bilan bog'langan va tarixiy ildizlarga ega hamda ko'plab ijtimoiy-tarixiy qatlamlardan iborat.

Umumbashariy taraqqiyot zanjirining uzviy qismi sifatida umuminsoniy va milliy xususiyatlarga ega bo'lib, o'zining rang-barangligi, etnografik manbalarining boyligi, madaniy, estetik jihatlari, ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati hamda jamiyat hayotida bajaradigan muhim ijtimoiy vazifalari bilan ajralib turadi.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari natijasida etnik madaniyatlarining umumlashuvi va jamiyat taraqqiyotini harakatga keltiruvchi umuminsoniy qadriyatlar tizimi shakllanmoqda. Shu bilan bir qatorda, mazkur jarayonlar madaniyatlarda o'zlikni anglash, ularning rang-barangligi, xususan, milliy madaniyatning asosini tashkil etuvchi oila va nikoh institutiga ziddiyatli ta'sir o'tkazmoqda. Bu esa bir tomondan, oila va nikohga insoniyat sivilizatsiyasini turli xil inqirozlardan saqlab qoluvchi asosiy omil sifatida qaralayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, "ommaviy madaniyat" ko'rinishlari oila va nikoh munosabatlarining asl mohiyatiga salbiy ta'sir o'tkazib, degradatsiyalashuviga sabab bo'lmoqda.

Shuningdek, bugungi kunda mamlakatimizda oila va nikoh bilan bog'liq qadriyatlarining jamiyat taraqqiyoti barqarorligini ta'minlovchi beruvchi mexanizm sifatida tutgan o'rniga katta e'tibor qaratilmoqda. Shundan kelib chiqqan holda, oila asoslarini yanada mustahkamlash, oilalarda tinchlik-xotirjamlik, ahillik va o'zaro hurmat muhitini yaratish, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni aniq mazmun bilan to'ldirish muhim vazifalardan biri etib belgilangan [1].

Nikoh va oila ham jahonda keng ommalashgan ijtimoiy institutlardan biri bo'lib, uning shakli turli madaniyatda bir-biridan jiddiy farq qilgani bilan dunyo jamiyatlarini birlashtiruvchi asosiy omil va ijtimoiy muammolardan hisoblanadi. Shu bois, hozirgi kunda dunyoning barcha davlatlari va xalqlarida nikoh to'yi marosimlarining turli etnoslar, sotsium hamda jamoalar madaniyatida tutgan o'zni, madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy hamda etnik aspektlarini etnografik, etnofolkloristik, etnosotsiologik va ijtimoiy antropologik nuqtayi nazardan tadqiq etilmoqda. Shu bilan bir qatorda so'nggi yillarda dunyoda kechayotgan "madaniy unifikatsiyalash" – (birlashtirish) va etnomadaniy o'zlikni anglash kabi jarayonlar insoniyat madaniy merosining asosiy fenomeni bo'lgan oila va an'anaviy nikoh bilan

bog'liq urf-odat, an'ana hamda qadriyatlarni saqlab qolish va tarixiy vorisiylikni ta'minlash muhim vazifalardan hisoblanadi.

Totalitar sovet tuzumi davrida boshqa milliy ma'naviy meroslarimiz qatorida milliy to'yi bilan bog'liq ba'zi urf-odat va marosimlarimiz ham eskilik sarqiti sifatida taqiqlanib, ularning o'rniga "Gulyanka", "Komsomol to'yi" kabi udumlar paydo bo'ldi. "Komsomol to'yi"ni hozirgi kunda "jaslar to'yi" ya'ni yoshlar to'yi deb ataydi. Umumiy olganda, "Gulyanka", "Jaslar to'yi" kerakmi? "Gulyanka" degan udum boshqa xalqlarda bormi va u qanday o'tkaziladi? Masalan, dunyo xalqlari orasida eng yaxshi jamiyatni barpo etgan Koreyada yoshlar nikohdan o'tgandan keyin, 2-3 ta do'stlari bilan shaharning go'zal joylarini, bog'larni sayr qilib, tabiat go'zalliklaridan bahramand bo'lib, rasmga tushib hayotidagi muhim voqealikni oddiy va zavqli tarzda belgilaydilar.

O'zbekiston xalqi o'z mustaqilligini qo'lga kiritganidan keyin, birinchi navbatda milliy qadriyatlarimizni jumladan, urf-odat, an'analarimizni qayta tiklash, vorisiylikni ta'minlash, ularni qadrlash tamoyillarini takomillashtirish, ijobiy urf-odat va marosimlarimizni asrab-avaylash, ulardan yosh avlod tarbiyasida, sog'lom hayot tarzini shakllantirida va mustahkam oila qurishda muhim ma'naviy-tarbiyaviy omil sifatida samarali foydalanish davlat va jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri sifatida belgilandi. Sababi milliy ma'naviy qadriyatlar jumladan, urf-odat, an'analar orqali millat o'zligini anglab va saqlab turadi.

Nikoh to'yi bilan bog'liq urf-odat va marosimlarning qayta tiklanishi borasida erishilgan yutuqlar ancha bo'lsa ham ba'zi muommolar bor. Masalan, qiz tomon "Qiz uzatiw" to'yida "håwjar" aytilgan. To'y marosimining o'ziga xos urfi sifatida "håwjar"ni kelinning uyni tark etish va kuyov uyiga kuzatuv vaqtida kuylangan [2]. Qo'shiq asosida kelinning boshqa ovulga ko'chib o'tishi bilan bog'liq g'amgin holati bilan birgalikda bo'lajak kuyov va uning qarindoshlari bilan yaxshi munosabatlar o'rnatishi hamda baxtli va sevikli yor bo'lishiga qaratilgan umid, ezgu niyatlar mujassamlangan. Qizning dugonalari qaynona uyi uning o'z uyining o'rnini bosishi, uning ostonalari tillodan yasalganini qo'shiq qilib aytib uni ovutishga harakat qilgan. "Håwjar" ikki guruhga bo'lingan holda, kuyov guruhi va kelin guruhi alohida-alohida "juwap-aytis" shaklida ham ijro etilgan. "Håwjar" qo'shiqlarini kelin va kuyov o'rtasidagi "juwap-aytis" shaklida ham ijro etilgan. Kuyov tomon qaynona va qaynota, kuyov va uning atrofidagilarning yaxshi xulq-atvori va oilaviy an'analarni maqtab borgan. Kelin tomon ham o'z navbatida, kelin ota-onasi, qarindoshlarining ochiq ko'ngilligi va mehribonligini, dugonalarining go'zalligini maqtab borgan. Xalq orasida kelinni kuzatish to'yida "håwjar" qo'shiqlarini maxsus tarzda ijro etuvchi ayollar bo'lib ularga "håwjar pazlar" deb aytilgan [2]. Unutilib ketilgan ushbu qadimiy udum mustaqillik yillarida qaytadan tiklanib, professional qo'shiqchilar tomonidan ijro etilib kelinayapti. Ularning ijro etgan "håwjar" qo'shiqlari ta'sirida qalbingizda betakror hissiyotlar paydo bo'lib, bir dunyo estetik zavq olasiz. Tarbiyaviy ahamiyatini esa alohida bir mavzu. Lekin, "håwjar paz" qo'shiqchining to'rtta "håwjar" qo'shig'ini ijro etishi bir million turadi. Unga qo'shimcha

“toy pay” ham beriladi. To‘rt qo‘shiq taxminan 25-30 daqiqa bo‘lishi mumkin. Fan doktori professorning 40 daqiqa darsi 100-150 ming. Professorning darsida esa qancha bilim, tajriba, uzoq yillik mehnat va izlanishlar mujassamlangan. O‘qituvchi 80 daqiqa darsini o‘tishga qancha jismoniy va ma‘naviy kuch sarflaydi. Mehnatga haq to‘lash masalasida nega buncha farq bor. Buni kim belgilaydi?

Bolalik paytimda qishloq to‘ylarini eslayman. Bu 1974-1975-yillar edi. To‘ylar baxshi, jirovlarsiz o‘tmasdi. To‘y mehmondorchiligidan so‘ng odatga ko‘ra, kuyovning barcha yaqin kishilari, qarindosh-urug‘lar, qo‘ni-qo‘shnilar va barcha to‘yga tashrif buyurgan mehmonlarni “Betashar” marosimiga taklif qilinadi. “Betashar” marosimidan so‘ng to‘yga kelgan mehmonlar, “qishloq odamlari uylariga tarqalib, kechgacha” mol-hollarini joylab bo‘lgandan so‘ng yana to‘yxonaga qaytib kelishardi. Ungacha ovulning qamishdan bel bog‘lab to‘y xizmatida yurgan yigitlari “qur” yasab (Yerni bel bilan tekislab, aylantirib somon to‘shab, o‘rtaga gulxan yoqish uchun o‘tin to‘plab) qo‘yadi. Kech bo‘lganda o‘rtaga gulxan yoqilib, to‘y tomoshasi boshlanadi. Oldin o‘rtada jirov aytadi. Undan so‘ng qurni aylanib yurib baxshilar dutor bilan qo‘shiq aytardi. Yig‘ilgan odamlar o‘rtaga “baqsi pul” tashlar edi. Shunda to‘ydan keyin kattalarning “Jirov va baxshi o‘rtaga tushgan “baqsi pulni” olar edi. To‘y egasiga esa “kewlinnen shiqqanin beregoy” der ekan dep aytganlari esimda qolgan. Bugungi kunda qo‘shiqchilarning to‘yga kelib xizmat qilishi uch yarim, to‘rt milliongacha boradi.

Xalqimizda to‘y mehmondorchiligi hamkorlikda va birgalikda o‘tkaziladi. Uzoq-yaqindan kelgan mehmonlar to‘y egasidan tashqari yana o‘nlab xonadonlarga joylashtiriladi. Ushbu qadimiy odat turkiylarda “qo‘noq”, boshqa etnoslarda esa “qo‘niq” deb atalgan.

“Keñes toy” kuni mehmonlarning qaysi qishloqdan kelgani, nechta mehmon kimning xonadoniga tushishi, qo‘ni-qo‘noq bo‘lishi belgilangandan so‘ng uy egalari bunga hozirlik ko‘radi. “Qo‘niq” kiradigan xonadonlarga mehmondorchilik uchun to‘yxonadan masalliqalar va nozu-ne‘matlar tarqatiladi. Qo‘noqxona sohibi ham bunga qo‘shimcha borini dastuxonga qo‘yishga harakat qiladi. Taomlarni tayyorlash, pishirish, non, choy tarqatish, umuman dasturxonga javobgar hisoblanadi. Buning uchun xonadon sohibi va sohibasi bola-chaqalari bilan birgalikda qamishdan bel bog‘lab, mehmonlar xizmatini qilib, ko‘nglini olishga harakat qilishadi. Chunki, bir xonadondan bir qo‘noq vakili to‘ydan ranjib, norozi bo‘lib ketadigan bo‘lsa, qo‘noqxona va to‘y egasi uchungina emas, balki butun jamoa va qishloq ahli uchun katta isnod hisoblanadi.

Bugungi kunda esa to‘ylar, asosan, shahar markazlaridagi zamonaviy to‘yxonalarda o‘tkaziladi. Hattoki, qishloq aholisi ham to‘ylarni shahardagi to‘yxonalarda o‘tkazishga odatlanishgan. Bir tomondan bu yaxshi, oldingidek to‘y xizmati bilan mashg‘ul bo‘lib, ikki kun davlat ishidan qolib yurmaysiz. Pulini to‘lasangiz hamma narsani tayyor qilib beradi. Masalan, to‘yxonadagi bir o‘rin-stul 35 ming, bir dasturxon-stol eng kamida 100-150 mingni tashkil etadi. Zamonaviy va sifatli to‘y xizmatlarini tashkil etish yaxshi, albatta. Lekin bu ba‘zilar uchun daromad manbayi bo‘lsa, ba‘zilar uchun bo‘yinga tushgan og‘ir yuk. To‘ydagi sarf-xarajatlar tufayli ko‘pchilik odamlar, oilalar qarzga botib qoladi. Qizga beriladigan qalin puli esa 30 milliongacha boradi. Ha, bozor iqtisodiyoti davrida xalqning moddiy ahvoli yaxshilandi, boy-badavlat puldor odamlar ko‘paydi. Dabdabali to‘ylar qilyapti. Qolganlar ham ulardan qolmaslikka harakat qilib kredit olib bo‘lsa ham yaxshilab to‘y qilishga harakat qilishadi. Urf-odat marosimlar mavzusiga uzoq yillardan beri qiziqib o‘rganib kelaman. Bizlardek to‘y beradigan xalqlar kam uchraydi. Rivojlangan jamiyatlarda va Yevropa xalqlarida to‘y marosimlar nari borsa 50-60 odam eng yaqin odamlar, do‘stlari davrasida o‘tkaziladi. Bizlarda

go‘yoki “to‘y qilsam” degan niyat jamiyatning asosiy g‘oyasiga aylanib qolganek. Haqiqatdan ham, xalqimiz yuz yillardan beri shu g‘oya bilan yashaydi.

Har qanday jamiyatda, ayniqsa, bozor iqtisodiyotiga asoslangan jamiyatda narx-navo ma‘lum bir me‘yorlar asosida shakllangan bo‘ladi. To‘ylar va to‘ylarda xizmat ko‘rsatishga haq to‘lashning ham jamiyatning iqtisodiy sharoitidan, davlat sektorida xizmatchilariga to‘lanadigan ish haqi miqdoridan kelib chiqqan holda xizmat haqi belgilashning qandaydir bir tizimi joriy etilishi kerak.

To‘y-marakalarni tartibga solish bo‘yicha bugungi kungacha ko‘p ishlar bajarilgan. Lekin bu ishlar kutilgan natijalarni berishi, to‘ylarga sarflanayotgan keraksiz xarajatlar ezgu maqsadlarga, xayrli ishlarga, farzandlarining bilim olishiga, ma‘lum bir kasbni egallab, bir sohaning yetuk mutaxassisi bo‘lishi uchun sarflashga odatlanishi uchun odamlarning to‘y-marakalar haqidagi qarashlarini o‘zgartirish zarur. Bu esa, oila va nikoh munosabatlari bilan bog‘liq urf-odat hamda an‘analarning asl mazmun-mohiyati va ahamiyatini keng jamoatchilikka muntazam yetkazish, an‘anaviy oila-nikoh qadriyatlariga haqidagi bilimlarni ommalashtirish; yoshlarda oila va nikoh bilan bog‘liq qadriyatlarga nisbatan hurmat hissini shakllantirish, oilaning oliy qadriyat hamda nikohning muqaddasligi, mustahkam va o‘z navbatida farovon oila qurish haqidagi sog‘lom dunyoqarashni shakllantirishga qaratilgan targ‘ibot-tashviqot ishlarini yanada takomillashtirish; oila va nikoh bilan bog‘liq qadriyatlarga nisbatan hurmatsizlik omillarini bartaraf qilish, nikoh marosimlarini ixcham, xalqning ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasiga mos, milliy qadriyatlar asosida o‘tkazilishini ta‘minlash; bugungi o‘zgaruvchan zamonda oila va nikoh bilan bog‘liq urf-odat, an‘analar hamda qadriyatlardan etnik o‘ziga xoslikni saqlash, jamiyat barqarorligini ta‘minlash, shuningdek, ma‘naviy-tarbiyaviy omil sifatida tutgan o‘rnidan samarali foydalanish kabi qator muhim vazifalarni qo‘yadi.

Mustaqillik davrlarida mavzuning o‘rganilishiga doir ilmiy adabiyotlar qatoriga X.Yesbergenov va R.Kamalovning tadqiqotlarini kiritish mumkin. Xususan, zamonaviy nikoh ko‘rinishlari, an‘analar va o‘zgarishlar X.Yesbergenovning maqolasida tahlil qilingan [3]. Tadqiqotchi R. Kamalova esa qoraqalpoqlarning an‘anaviy diniy qarashlarini tadqiq qilish bilan birgalikda bugungi kundagi nikoh to‘yi marosimlari tarkibidagi diniy e‘tiqodlar bilan bog‘liq qarashlariga ham batafsil to‘xtalgan [4].

Bundan tashqari folklorshunos J.Xoshtiyor tomonidan qoraqalpoqlarning turmush tarzi va an‘anaviy madaniyatining badiiy tafakkur rivojida tutgan o‘rnini qoraqalpoq dostonlari misolida o‘rganilgan bo‘lib, olimning tadqiqotlarida nikoh marosimlarining ayrim jihatlari ham yoritib berilgan [5].

Qoraqalpoq xalqining nikoh to‘yi marosimlarining mustaqillik yillarida tarixiy-etnografik va folklorshunoslik nuqtayi nazardan o‘rganilish tarixini tahlil etar ekanmiz, xulosa tarzida ta‘kidlash kerakki, yuqorida tilga olingan tadqiqotchilarning asarlari ma‘lumotlarga boy bo‘lib, ushbu mavzuni istiqboldagi tadqiqoti uchun muhim ahamiyatga ega manba bo‘lib xizmat qiladi. Ammo yuqorida nomlari zikr etilgan asarlarda nikoh to‘yi marosimlarining aynan mustaqillik yillaridagi holati maxsus tadqiqot obyekti sifatida o‘rganilmagan.

Bugungi kunda nikoh to‘yi bilan bog‘liq urf-odat va marosimlarning qayta tiklanish jarayonlari kechayotgan, ikkinchi tomondan hayotning boshqa sohalarida ro‘y berayotgan kabi, davr talabi, fan-texnika taraqqiyoti va hozirgi zamon bilan uyg‘unlashgan holda o‘zgarib bormoqda. Qolaversa, ta‘kidlab o‘tilganidek, globallashtirish, madaniy unifikatsiya, ommaviy madaniyat, bugungi zamonda kechayotgan madaniyatlar kurashi kabi omillar o‘z ta‘sirini o‘tkazmoqda. Ushbu omillar oila va nikoh bilan bog‘liq urf-odat, an‘analarni mustaqillik davrlaridagi transformatsiyalashuv jarayonlarini tizimli o‘rganishni, mavzuga doir etnologik va sotsiologik tadqiqotlar olib borishni taqozo etadi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. M. Tanqidiy tahlil, qat'i tartib intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik mezonini bo'lishi kerak. – Toshkent: "O'zbekiston", 2018. 43-b.
 2. Bekjanova B. Qoraqalpog' xalqining an'anaviy nikoh to'yi marosimlari (folklor ma'lumotlari asosida). – Nukus: "Qoraqalpaqstan", 2023. 107-b.
 3. Есбергенов Х. Современные формы брака и семьи у каракалпаков // Вестник ККОАН РУз. – Нукус: 1983. – С. 60-65.
 4. Камалова Р. Социально-нравственные аспекты в традиционной свадьбе каракалпаков // Вестник ККО АН РУз. Нукус: 1996. № 2. – С. 89–94.
 5. Хошаниязов Ж. Каракалпак қаҳарманлық дәстанларында той дәстүрлеринин сәўделениўи.//“Эмийдәрйя”. –Н.: 1995. № 1–2.
- REZYUME.** Maqola an'anaviy nikoh to'yi marosimlarining mustaqillik yillarida qayta tiklanishi va transformatsiyalashuv jarayonlarining tahliliga bag'ishlangan. Shuningdek, nikoh marosimlarini ixcham, xalqning ijtimoiy-iqtisodiy turmush darajasiga mos va milliy qadriyatlar asosida o'tkazilishi masalalari yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. Статья посвящена анализу процессов возрождения и трансформации традиционных свадебных обрядов в годы независимости. Освещаются также вопросы проведения брачных церемоний, в соответствии с социально-экономическим уровнем жизни народа и на основе национальных ценностей.

SUMMARY. The article is devoted to the analysis of the processes of revival and transformation of traditional wedding rituals during the years of independence. The issues of conducting marriage ceremonies succinctly, in accordance with the socio-economic level of life of the people, succinctly and based on national values are also covered.

MA'NAVIYAT – HUQUQIY DAVLAT TAYANCHI

G.M.Ergasheva – *katta o'qituvchi*

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

Tayanch so'zlar: ma'rifatli jamiyat, ma'naviyat, huquqiy davlat, fuqarolar faolligi, fuqarolik jamiyati, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.

Ключевые слова: просвещенное общество, духовность, верховенство закона, гражданская активность, гражданское общество, стратегия развития нового Узбекистана.

Key words: enlightened society, spirituality, rule of law, citizen activity, civil society, development strategy of new Uzbekistan.

Bugun milliy ma'naviyatimizni qaytadan idrok etib, qaytadan uni chuqurroq tanib, yangi milliy mafkuramizni shakllantirish vaqti keldi. Ma'naviyat targ'iboti asosi, yadrosi Prezidentimiz ta'kidlayotgan adolatdan va insonparvarlik tamoyilidan iborat bo'lishi kerak. Milliy mafkura esa ana shunday millatni yashatadigan, bo'g'maydigan, gullatadigan, gullarini qirqmaydigan ma'naviyat targ'iboti orqali amalga oshirilishi zarur. Qachonki millat ziyolilar fikrlari xilma-xilligi va sog'lom munozaraga o'rgansalar, mamlakatda chin ma'noda ma'naviy yuksalish bo'ladi [1:15].

Ko'plab olimlar o'z tadqiqotlarida ma'naviy tanazzulning asosiy omillari bo'yicha qator izlanishlar olib bormoqda. Lekin bularning ichida e'tiborsizdek tuyuladigan, biroq oqibati tanazzulga, jaholatga olib boradigan bir omil, ya'ni oilada farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik illati millatning ma'naviy tanazzulining asosi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Oilada farzand tarbiyasiga e'tiborsizlik O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 28-iyuldagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko'tarish to'g'risida"gi PQ-3160-son qarori ichki tahdid sifatida qayd qilinib, mazkur tahdidga qarshi samarali g'oyaviy kurash olib borish vazifasi qo'yildi. Yuqoridagi masalani nechog'lik xavotirli va dolzarbligi to'g'risidagi mulohazalarni asoslashda Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi tomonidan bugungi murakkab mafkuraviy jarayonlarni ilmiy-amaliy jihatdan atroflicha tahlil qilish, baholash, ustuvor yo'nalishlarni aniqlab, ularning aholi turli qatlamlariga ta'sirini o'rganish va zarur maqsadli va manzilli tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan "Jamiyatda ijtimoiy-ma'naviy muhit holatini aniqlash va manzilli sog'lomlashtirish metodikasi" hamda "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi" asosida joylarda o'tkazilgan so'rovlar natijalaridan misollar keltirish mumkin. Jumladan, mazkur tashxis ishlarida aholi orasida "Ota-onalarning farzandiga yaxshi tarbiya berishi uchun nima xalaqit berayapti deb o'ylaysiz?", deb berilgan savolga Navoiy (60%), Jizzax (57,4%), Sirdaryo (57%), Samarqand (53%), Buxoro (44%) viloyati hamda Toshkent shahrida (50%) "ota-onalar tarbiya metodlarini bilmaydi va tarbiyadagi oilaning mas'uliyatini anglamasligi", deb javob berishgan, bu

ko'rsatkichlar ota-onalarning farzand tarbiyasiga e'tibori borasida masalani jiddiy o'ylab ko'rishlarini taqazo qiladi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda yoshlar tarbiyasiga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev raisligida 2019-yil 23-avgust kuni bo'lib o'tgan xalq ta'limi tizimini rivojlantirish, pedagoglarning malakasi va jamiyatdagi nufuzini oshirish, yosh avlod ma'naviyatini yuksaltirish masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishida ta'lim va tarbiyaning ahamiyati haqida so'z bordi. Mazkur yig'ilishda Davlatimiz rahbari yosh avlod tarbiyasi, odob-axloqi haqida to'xtalib, "Maktab – bu hayot-mamot masalasi, kelajak masalasi. Bu masalani davlat, hukumat va hokimlarning o'zi hal qilolmaydi. Bu butun jamiyatning ishi, burchiga aylanishi kerak. Maktabni o'zgartirmasdan turib, odamni, jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi", – deya alohida ta'kidladi [2:23-24].

Shaxs haq-huquqlarining buzilishiga yo'l qo'ymaydigan muhim omil-ma'naviy omildir. O'zbek uchun o'zi tomonidan qilingan aybi, gunohi uchun mahalladan, qo'ni-qo'shnilardan, quda-andalardan uyulishdan ham kuchliroq jazo yo'q. Chunki uning uchun eng muhimi-o'zining qadr-qimmatini, hamiyati. O'z qadr-qimmatining kamsitilishi, buning uchun birovdan dakk, e'tiroz eshitish uning uchun o'limdan battar. Ayni paytda bu borada muayyan yo'qotishlar ham yuz berayotganligini ham eslash lozim. Umuman, o'zbek xalqi uchun qonundan ham jamiyat va shaxslar oldidagi ma'naviy mas'uliyat ustuvorroq ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Konstitutsiyasini qabul qilish chog'ida aynan o'sha narsalar-o'zbek mentaliteti, uning ma'naviyati, tabiati eng muhim omillar sifatida e'tiborga olingan. Konstitutsiyamizning yuqorida ta'kidlaganimiz kabi, boshqa mamlakatlar konstitutsiyalaridan farq qiladigan jihati ham shundanki, u demokratik jamiyatni barpo etishga yordam beradigan, huquqiy asoslar bilan inson haq-huquqlarini himoya qilishni kafolatlaydigan ma'naviy omillar uyg'unligidir [3:46-48].

Shunday bir vaziyatda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 2019-yil 3-maydagi PQ-4307-son qarori ijrosini ta'minlash,